UN PROIECT DE LEGE DIN 1871 PRIVIND PROTECŢIA MONUMENTELOR*

LIVIU ROTMAN

Respectul faţă de propriul trecut reprezintă o constantă a spiritualităţii poporului român. Pe acest plan, grija pentru păstrarea vestigiilor acestui trecut are tradiţii îndelungate, ce se împletesc cu însuşi procesul formării naţiunii şi a statului naţional român.

Un merit deosebit în cercetarea începutului preocupărilor pentru conservarea monumentelor istorice ca şi a materializării acestor preocupări pe plan legislativ şi instituţional revine lui Oliver Velescu, care în ultimii ani a evidenţiat o serie de aspecte legate de preistoria şi istoria conservării şi restaurării monumentelor istorice în România[1].

În primul dintre acestea este semnalat şi Proiectul de lege ce face obiectul articolului nostru, din păcate nu şi în celelalte contribuţii mai recente. De asemenea, proiectul este amintit în articolul profesorului Aurelian Sacerdoţeanu, *Comisia Monumentelor Istorice la 80 de ani*[2].

În aceste studii, data fixată pentru începutul activităţii legislative privind monumentele istorice este anul 1892, anul Legii pentru conservarea şi restaurarea monumentelor publice şi a Decretului de înfiinţare a Comisiei Monumentelor Istorice. Faptul a determinat şi jubileul a opt decenii de activitate a Comisiei Monumentelor Istorice.

Obiectul studiului de faţă îl constituie prezentarea prevederilor Proiectului de lege privind protecţia monumentelor istorice din 1871, care coboară cu peste două decenii momentul de început al unei activităţi legislative închinate conservării monumentelor istorice. Datorită acestor prevederi deosebit de interesante, considerăm că Proiectul de lege constituie un punct de referinţă pentru istoria mentalităţii şi culturii din deceniul opt al secolului trecut. Totodată, socotim că este pus în lumină astfel un aspect al activităţii principalului autor al proiectului, istoricul, omul de cultură şi de stat V. A. Urechia, personalitate care nu şi-a găsit încă locul cuvenit în preocupările istoriografiei noastre.

În şedinţa Camerei Deputaţilor din 30 ianuarie/11 februarie 1871 un grup de deputaţi de diverse nuanţe liberale a înaintat spre dezbatere *„Proiectul de lege pentru conservarea monumentelor cultului român"*[3]. Semnatarii proiectului erau V. A. Urechia, apropiat cercurilor liberal radicale, Victor Adrian, cunoscut fruntaş liberal, radical, fost ministru de război, G. P. Mantu, fracţionist, Florescu, Cezar Bolliac, liberal apropiat Fracţiunii Independente din Iaşi, condusă de Nicolae Ionaşcu, Vucinic, Negre, liberali-fracţionişti, D. A. Sturdza, liberal-moderat, fost prim ministru. O primă observaţie ce se impune este titlul Proiectului şi anume limitarea la monumentele de cult şi în mod special la monumentele cultului român. Dacă ţinem seama însă de momentul redactării Proiectului, de faptul că atunci, în realitate, cele mai multe monumente cunoscute erau bisericile şi că, în general, ceea ce numim azi monumente civile pentru Ţara Românească şi Moldova sînt, în marea majoritate rezultatul activităţii materiale şi spirituale contemporane cu însuşi Proiectul, este firesc faptul că autorii acestuia să nu aibă perspectiva lor istorică. Totuşi, restrîngerea „ab initio" la monumente religioase este o limită a acestui Proiect, datorată poate şi influenţei grupării politice a Fracţiunii liberale şi independente ce îşi făcuse din exacerbarea sentimentului religios un program politic. Cu toate acestea, în expunerea de motive, prezentată de V. A. Urechia, protejarea unor astfel de monumente este concepută în primul rînd ca un act de cultură: *„Aceste sfinte altare deci, reclamă de la noi, nu numai respectul creştinului dar şi iubirea şi îngrijirea ce se cuvine unor testimonii ale gloriilor naţionale"*[4].

Descifrarea sensului şi importanţei monumentelor pentru conştiinţa naţiunii făcută de V. A. Urechia în „Expunere de motive" pare a fi deosebit de interesantă. Urechia subliniază în primul rînd aspectul patriotic al problemei: *„... bisericile şi templele ridicate de domnii noştri, mai adesea întru amintirea unei glorioase apărări a patriei de invaziuni străine"*. În aceste cuvinte, istoricul prinde însăşi esenţa întregii deveniri a poporului român, lupta pentru apărarea fiinţei sale.

De o importanţă deosebită ni se pare a fi faptul că V. A. Urechia concepe monumentul ca un document material al istoriei patriei în general şi al istoriei culturii în special, subliniind ponderea pe care o ocupă monumentul în condiţiile existenţei unui număr foarte mic de documente scrise: *„Adesea aceste temple sunt pentru noi şi unicele documente ... de noblеţă ale culturii, ale dezvoltării în timpul remoţi(sic!) ai ţării"*.

Proiectul conţine opt articole. Primul articol prevede instituirea la Bucureşti a Comisiei monumentelor naţionale. Această comisie avea ca preşedinte pe ministrul cultelor şi instrucţiunii — fapt foarte important, ce subliniază încă o dată concepţia autorilor proiectului asupra acţiunii de conservare, ca un act de cultură — iar ca vicepreşedinte pe preşedintele comitetului arheologic. Comisia trebuia să aibă următoarea structură: doi membri delegaţi ai Societăţii academice — secţiunea istorică, doi membri aleşi de corpul profesoral al şcolilor de pictură, mai mulţi artişti, arhitecţi, sculptori, pictori. În fond, acest mozaic de specialităţi înseamnă recunoaşterea, la 1871, a complexităţii actului de conservare şi restaurare, a necesităţii unei colaborări interdisciplinare.

Capitolul al doilea al proiectului stabileşte atributele, drepturile şi îndatoririle Comisiei. Se făcea în primul rînd precizarea de caracter general: „A veghea la nealterarea şi conservarea în *bună stare a monumentelor naţionale, bisericii şi mănăstiri"*. Aceasta reprezintă în fond recunoaşterea unei politici unitare privind monumentele istorice. Comisia trebuia să propună planurile după care se puteau face restaurări, cu specificarea *„măsurat cu mijloacele bugetare"* şi avea menirea de a *„conduce de aproape partea artistică a restaurărilor"*.

Foarte interesantă şi demnă de subliniat este prevederea prin care i se cerea Comisiei *„a-şi da opiniunea în mod consultativ asupra stilului şi caracterului vre unei clădiri, edificii care se proiectează de către stat"*. Oare actualizarea acestei prevederi nu ar fi demnă de luat în seamă? O importanţă deosebită se acorda acţiunii de evidenţă a monumentelor arătîndu-se astfel în capitolul al III-lea următoarele: *„Comisiunea monumentelor îndată după instalarea sa va determina care anume biserici şi mănăstiri sunt şi se consideră monumente naţionale, indiferent de proprietate"*. Această ultimă specificare ni se pare a fi deosebit de interesantă, ea constituind un indiciu pentru caracterul înaintat al gîndirii autorilor proiectului din 1871. Mai tîrziu, în legile din 1913 şi 1919, se va sublinia *„dreptul sacru al proprietăţii particulare"*, fapt ce a determinat pierderea a numeroase monumente istorice[5].

Proiectul prevedea colaborarea organelor de stat la acţiunea de conservare a monumentelor istorice, astfel că odată

---

* Acest articol a fost prezentat sub formă de comunicare la Sesiunea D.P.C.N. din ianuarie 1975.

[1] O. Velescu, *Evidenţa monumentelor istorice din ţara noastră*, Comunicare la Sesiunea ştiinţifică a Direcţiei monumentelor istorice, 1963; idem, *Puncte de vedere în legătură cu restaurarea monumentelor istorice*, „Buletinul monumentelor istorice", 1/1970; idem, *80 de ani de activitate a Comisiei monumentelor istorice*, Comunicare la sesiunea D.M.I. din ianuarie 1973.

[2] A. Sacerdoţeanu, *Comisia Monumentelor Istorice la 80 de ani*, „B.M.I", 1972, nr. 4, pag. 14.

[3] „Monitorul Oficial al României," nr. 27 din 6/18 februarie 1871, p. 142.

[4] *Ibidem.*

[5] O. Velescu, *Puncte de vedere în legătură cu restaurarea monumentelor istorice*, „B.M.I.", 1/1970, p. 48.

https://biblioteca-digitala.ro

constituită lista monumentelor istorice urma a fi publicată în „Monitorul Oficial", iar funcționarii administrației de stat trebuiau să urmărească lucrările cerute de Comisie. Pe de altă parte, se interziceau orice lucrări la monumente *„fără prealabila autorizare a Comisiei și aprobarea planului de reparații sau restaurări"*. În continuare se arăta: *„Această prohibițiune concernă nu numai exteriorul bisericii dar și interiorul ei, în cele mai mici amănunte, în cele mai mici detalii de ornamentațiune, obiecte de cult, cît și edificiile vechi înconjurătoare monumentului"*. O astfel de prevedere constituie dovada unui orizont foarte larg de înțelegere a noțiunii de monument, în toată complexitatea sa, mărturie a unei gîndiri moderne.

Autorii proiectului și-au dat seama de necesitatea publicării lucrărilor legate de activitatea Comisiei. Așadar, aceasta avea obligația de *„a publica periodic dări de seamă despre lucrările proiectate de Comisiune ori întreprinse, numai ce ar fi dorit să se întreprindă monumentelor"* (anticipîndu-se deci prognoza în restaurarea monumentelor). Se preconiza în fond editarea unui periodic ce avea să fie peste trei decenii „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice".

Un alt articol stabilea publicarea treptată a albumului monumentelor naționale *„însoțit de istoricul lor și de studii asupra lor din respectul esteticii și a artelor"*. Autorii proiectului doreau prin aceasta să introducă în conștiința publică respectul față de monument atît ca mărturie istorică, cît și ca realizare estetică.

Proiectul nu a mai fost dezbătut în Camera Deputaților. Aceasta se datora pe de o parte situației economice precare în care se afla țara, interminabilelor dezbateri parlamentare legate de afacerea Strousberg, manifestațiilor cu caracter antidinastic și, în sfîrșit, căderii guvernului liberal condus de Ion Ghica și constituirea guvernului conservator, evenimente ce au polarizat atenția deputaților. Atmosferă tulbure, evenimente grave ce nu permiteau materializarea proiectului privind protecția monumentelor istorice. Problema nu fusese însă rezolvată.

În 1874, la 6/12 aprilie, Vasile Boerescu, ministrul Cultelor și instrucțiunii, propunea prin Jurnal al Consiliului de Miniștrii instituirea Comisiunii Monumentelor Publice. Jurnalul a fost sancționat prin decret domnesc[6]. Ne aflăm astfel în fața primei instituționalizări a Comisiei Monumentelor Istorice, moment deosebit de important în istoria culturii românești.

Decretul pornea de la proiectul lui V. A. Urechia, fără a aborda însă toate problemele enunțate. Însăși activitatea Comisiei este mai restrînsă avînd ca sarcină principală evidența monumentelor publice *„...căci știind monumentele ce le avem putem lupta pentru dînsele și (lua) măsuri mai sigure de conservare"*. Dar nici Decretul din 1874 nu a avut urmări practice. Găsim și de data aceasta o motivare în sfera politicului: reluarea chestiunii orientale punea probleme majore în fața tînărului stat, dornic să-și obțină independența națională. Interesant este faptul că același V. A. Urechia, fiind ministru al Instrucțiunii în 1881, își reia proiectul prezentat în 1871. Noul proiect, aproape același, are totuși o particularitate. Interesantă de semnalat ni se pare legătura pe care Urechia o făcea în motivare între conservarea monumentului și procesul de instruire și educare: *„Dar oare tot ce interesează cultura națională nu are legătură cu acea instrucțiune și educațiune a Românilor?"*[7].

Faptul că autorul privea monumentul de cultură ca pe un instrument de educație al poporului constituie un merit deosebit al lui V. A. Urechia, care ne apare astfel ca predecesor al nostru.

Am considerat necesar să ne oprim asupra Proiectului de lege din 1871 pentru că acesta este primul document legislativ ce are ca obiect special protecția monumentelor istorice. Prevederile sale dovedesc o înțelegere complexă a noțiunii de monument, aruncînd o lumină interesantă asupra spiritualității românești de la începutul deceniului al optulea al secolului trecut, perioadă istorică deosebit de importantă a cristalizării structurilor statului modern, perioadă ce a premers dobîndirii independenței naționale.

[6] „Monitorul Oficial", nr. 78 din 7/19 aprilie 1874.
[7] V. A. Urechia, *Acta et agenda*, București, 1881, p. 6.

ANEXA

Proiect de lege pentru conservarea monumentelor cultului român

Capitolul I

Autorități

Art. 1. Se instituie în București o comisiune specială cu numele: Comisiunea monumentelor naționali.

Art. 2. Această comisiune se compune din:

a. Ministerul Cultelor și Instrucțiunei ca președinte

b. Președintele Comitetului arheologic ca vicepreședinte

c. Doi membri delegați de Societatea academică la secția istorică.

d. Un membru din clerul înalt

e. Doi membri aleși de corpul profesoral al școlilor de pictură cu reședință în București, din personalul școlilor sau străine lor.

f. Mai mulți artiști, arhitecți, sculptori, pictori. Numărul acestora îl limitează însuși comisiunea după importanța și dezvoltarea lucrărilor sale.

Art. 3. Funcțiunile membrilor comisiunii sînt onorifice. Pentru spezele de transport al membrilor ei la trebuință de studiu asupra unui monument, se va fixa în bugetul ministerului o mică sumă anuală de . . . .lei.

Art. 4. Comisiunea întocmește regulamentul după care va avea a urma activitatea sa conform scopului.

Capitolul II

Atribute, drepturi și îndatoriri

Art. 5. Atributele Comisiunii monumentelor sînt:

a. De a veghea la nealterarea și conservarea în bunăstare a monumentelor naționale, biserici și mănăstiri.

b. A propune planul din care, amesurat cu mijloacele bugetare, se pot face restaurațiunile diverselor noastre monumente.

c. A conduce d'aproape partea artistică a restaurațiunilor.

d. A-și da opiniunea în mod consultativ asupra stilului și caracterului estern a construcțiunilor, edificiilor care se proiectează de către stat, în toate ramurile serviciilor.

e. A urmări înaintea justiției pre acei care contra prohibițiilor acestei legi, or atinge și or altera monumentele declarate naționale.

f. A publica periodice dări de seamă despre lucrările proiectate de comisiune, ori întreprinse, ori numai ce ar fi dorit să se întreprindă.

g. A publica treptat albumul monumentelor naționali însoțit de istoricul lor și de studii asupra lor, din respectul esteticei și al artei.

Art. 6. Comisiunea monumentelor să servească urmărirea lucrărilor sale de agenți ordinari ai administrației publice. Ea se bucură de corespondența poștală și a telegrafului în lucrările sale.

Capitolul III

Monumentele

Art. 7. Comisiunea monumentelor îndată după instalațiunea sa va determina cari anume biserici și mănăstiri, sunt a se considera ca monumente naționali, fie ele proprietate directă a Statului, fie privată ori comunală. Lista acestora se va publica în Monitor și se va transmite prefecturilor ca s-o aibă în vedere după dispozițiunile acestei legi.

Art. 8. Nu este permis nici unei autorități și nici unei asociațiuni, consiliu județean, comunal, epitropii eclesiastice ori persoane private de a intreprinde reparări și restaurări la vreuna din biserici declarate monumente naționali, fără prealabilă autorizare a Comisiunii monumentelor și aprobarea planurilor de reparațiuni și restaurare. Această prohibițiune concernă nu numai esteriorul bisericii dară și interiorul ei, în cele mai mici detalii de ornamentațiune, obiecte de cult, cît și edificiile vechi înconjurătoare monumentului.

Art. 9. Orice înfingere a prohibițiunilor arătate la art. 8, se va pedepsi conform Codului penale.

Art. 10. Ministrul Cultelor și Instrucțiunii publice nu va putea trece la bugetul său anual decît sume pentru restaurațiuni, decît după planurile hotărîte de Comisiunea monumentelor.

Art. 11. Toate legile și regulamentele contrarii legii de față sunt și rămîn abrogate.

(„Monitorul oficial", nr. 27 din 6/18 febr. 1871, p. 142)

https://biblioteca-digitala.ro